

**ÙCHI/OYIMA N’OMENALA IGBO NAKWA
N’OMENALA NDI IROOPU (EUROPE) : MYIRI NA
NDIICHE**

Edith Ngozi Onukawa, Ph.D.

Ngalaba Lingwistiks, Ọmụmụ Nzikọrịta Ozi/Igbo
Mahadum Steeti Abjia, Uturu

Ụmị edemede

Mba niile dị n’elu ụwa nwere omenala ha. Nke a pụtara na mba ụwa niile nakwa agbụrụ niile nwere ụzọ ha si ebi ndụ ha, nke ụnyere: asụsụ ha, nka na ụzụ ha, usoro okpukperechi ha, nkwenye ha, atụmanya ha, usoro ha si akpa onwe ha obi uto, ụdị nri ha, mmasị ha nakwa ihe na-adị ha njoy, ya bụ, nhurụ ụwa ha n’uju. Otu n’ime nkwenye ndị mmadụ bụ uchi/oyima. Uchi bụ mgba ama banyere njoy maobu mma game n’odinihu. O bụ ụzọ dị omimi nke ndị mmụọ si ezi ndị mmadụ ozi site n’aka mmadụ, anumanu, osisi na akuku, nakwa ihe ndị ozo. Nkwenye n’uchi bụ omenala zuru mba onu, nke pụtara na o bụ omenala Igbo ma burukwa omenala ndi mba Ofesi. N’agbanyeghi na uchi zuru mba ụwa onu, odidi ya n’omenala Igbo na odidi ya na mba ndi Ofesi abuchaghi otu. Edemede a na-akowa myiri nakwa ndiche di n’uchi n’omenala Igbo na uchi n’omenala ndi mba Ofesi. Anyi chere na o di mkpa ichoputa myiri na ndiche di n’uchi n’omenala Igbo na nke mba Ofesi maka na uchi bu otu usoro nzipu ozi odinala kacha adi omimi n’omenala agburu niile.

Mmalite

Mba niile nakwa agbụrụ niile di n’Afrika nwere ụzọ odinala di iche iche ha si ezipu ozi, bukwa ụzọ ndi ha kwenyere ma kwadokwa n’omenala ha. Ufodu usoro nzipu ozi bu nke onu, ebe ndi ozo abughi nke onu. N’omenala Igbo, e nwere usoro

nzipu ozi nke ọnu ndị dị ka: abụ, ilu, agwugwa, akukọ, ozi site n'aka ọkụ ekwe. Ndị Igbo nwekwara usoro nzipu ozi abughị nke ọnu. E nwere ike ikewasị ha ụzọ abụọ: ndị adighị omimi na ndị dị omimi. Ndị adighị omimi gunyere ndị a: egbe mkpọ n'ala, ekwe, ikoro, ọmụ nkwụ e kere n'ihe, ahịhịa e dotere n'ihe, ite nzu n'ahụ, ite uhie n'ahụ, ikpu okpu ọbara ọbara (mmee mmee). Ndị dị omimi gunyere Uchi. Ufọdu mpaghara ala Igbo ndị Nwaozuzu (2008) kpọrọ "East Central Group of Dialects" na-akpọ ya uchi ma ufọdu mpaghara ala Igbo, dị ka Nkanu na-akpọ ya Oyima/Oyime. Uchi bụ usoro nzipu ozi nke bụ mgba ama dị omimi banyere njọ maọbụ mma ga-eme n'ọdinihu. Uchi na-ezipu ozi site n'aka mmadụ, anumanu na ihe ndị ọzọ ha na ndị mmụọ na-arukọ ọrụ. Uchi na-ezipukwa ozi site na nrọ.

Uchi, dị ka usoro nzipu ozi nke ọdinala, juputara n'omenala ndị Igbo nakwa agburu ndị ọzọ. Uchi bụ otu n'ime otutu ihe ndị mejuputara omenala mba, ndị gunyere etu mba ọbụla si hụta ụwa a na mmalite ya, nkwenye ha, mmetuta ha na mmadụ ndị ọzọ nakwa ha na ihe ndị ọzọ dị n'ụwa. Dị ka o siri dị, e nwere uchi ọjọọ nwekwa uchi ọma. Anyị bu ụzọ kwuo maka nke ọjọọ maka na uchi ọjọọ kariri nke ọma, bukwa nke mere ka ufọdu mmadụ huta uchi ka nke bụ naanị maka ihe ọjọọ. N'ịmaatụ, Nwadike (1999) si na uchi bụ ihe na-ama ọkwa banyere ihe ọjọọ ga-eme. N'otu aka ahụ, Okafor (2014) sịkwa na uchi bụ naanị nke ọjọọ. Ma na nkọwa ya banyere uchi, Walker (1997) kewara uchi ụzọ abụọ. O si na ha bụ ndị a: uchi na-adikarị mgbe ọbụla na uchi ndị anaghị adikarị mgbe ọbụla. Ndị na-adikarị mgbe ọbụla gunyere: ikwighikwighi ibe akwa, nkita igbo oke ụja, bukwa ihe ndị nwere ike ibụ maka mma maọbụ njọ n'ọdinihu. Ndị anaghị

adikari mgbe ọbụla gunyere: nnunu ọjọọ ifefe n'elu, osiigwe/ohiriigwe igbafẹ n'elu, bụcha ihe ndị a ga-asị sitere n'aka ndị mmụọ.

Uchi bụ otu n'ime omenala zuru mba ọnụ. Ọ dị n'omenala Igbo, dịkwa n'omenala ndị mba ofesi. N'ịmaatụ, na mba Briteeni n'oge gara aga, ọnụọgụ iri na atọ bụ uchi. N'obodo Jamini, mmadụ na-agafe n'uzọ nwa ologbo ojii agafee n'ihu ya, ọ bụ uchi ọjọọ.

Ufọdụ ndị odee edeela banyere uchi, maọbụ jiri uchi nye ọmụmaatụ n'edemede ha. N'ịmaatụ, Nwadike (1999) tulere etu ndị odee agụmagụ siri tinyegasia uchi n'edemede ha. O lebara anya etu odee ndị a si jiri uchi kuzie ihe n'edemede hagasi: E. Akoma, *Obidiya*; L.N. Oraka, *Ahụ bara Eze Ama*; F.A. Ihentuge, *Isi Kote Ebu*; G.O. Gbujie, *Oguamalam*; T.U. Ubesie, *Juọ Obinna na Isi Akwụ Dara n'ala*; A.B. Chukwuezi, *Akụ fechaa*; na G.O. Onyekaonwu, *Nwata Rie Awọ*. Nwadike rụrụkwara aka n'ufọdụ edemede ndị mba ofesi igosi na uchi bụ o zuru mba ọnụ. Ọ rụrụrụ aka n'edemede ndị a: William Shakespeare, *Macbeth* na *Julius Caesar*; A Gelb, *The Untold Story*. Adibe (2008) na nkọwa banyere okpukperechi ndị Igbo, siri na ndị Igbo kwenyere n'uchi. Ọ kọwakwara uchi dị ka akara na-egosi ihe dị omimi. Okafor (2014) bụkwa onye ọzọ rụrụrụ aka etu ndị odee agụmagụ Igbo si eji uchi akuzi ihe n'edemede hagasi.

Ọ bụ eziokwu na uchi bụ otu n'ime omenala zuru ụwa ọnụ, nke pụtara na ọ bụ otu omenala ndị Igbo ma bụrụkwa omenala mba ndị ọzọ, tūmadi mba ofesi, ma anyị chere na ihe niile banyere uchi agaghị abụcha otu n'omenala niile. N'ihị nke a,

edemede anyị ga-eleba anya na myiri na ndịiche nke uchi n'omenala ndị Igbo na omenala ndị mba ofesi; mba Iroopu. Uchi bụ “ominous” n'asụsụ Bekee. O dīkwa ka “ominous” na omimi, yiwere n'ụda ha. Anyị ma na uchi bụ ụzọ dī omimi e si ezipu ozi.

2.0 Uchi n'Omenala Igbo na Uchi n'Omenala ndị Iroopu

N'agba edemede nke a, anyị ga-edepụta ngwa edemede anyị ji arụ ọrụ, nke bụ ụfọdụ uchi n'omenala Igbo nakwa ụfọdụ uchi n'omenala mba Iroopu. Anyị nwetara ọtụtụ ọmụmaatụ uchi n'omenala Igbo nakwa nke ndị Iroopu, ma ohere adịghị ideputacha ha n'ebe a. Kaosiladị, nkọwa anyị nyere na myiri nakwa ndịiche metutara uchi ndị a n'uju.

2.1 Uchi n'Omenala Igbo

N'ebe a, anyị ga-edepụta ụfọdụ uchi ndị anyị nwetara site na mpaghara ala Igbo niile. Dị ka anyị kwuru na mbu, uchi bụ ụzọ dī omimi nke ndị mmụọ si ezi mmadụ ozi. Anyị deputara uchi ndị a ụzọ abụọ site n'ụdị ozi ha na-ezi. Anyị nwere uchi ndị na-ezi ozi ọjọọ, nwekwaa ndị na-ezi ozi ọma. Anyị bu ụzọ deputa uchi ndị na-ezi ozi ọjọọ, bụkwa ndị ka n'ọnuọgụ, tupu ndị na-ezi ozi ọma. Ụfọdụ uchi ndị anyị deputara n'ebe a sitere n'ụfọdụ ebe n'ala Igbo, dika anyị gosikwara. O dī mkpa irutụ aka na ihe bụ uchi n'otu mpaghara ala Igbo nwere ike o bughị uchi na mpaghara ala Igbo ọzọ. N'ịmaatụ, mmadụ ihu Eke na egwurugwu bụ uchi n'Onicha (Steeti Anambara), ma nke a abughị uchi n'Umuhia (Steeti Abia). N'otu aka ahụ, ihe bụ uchi ọjọọ n'otu mpaghara ala Igbo nwere ike buru uchi ọma na mpaghara ala Igbo ọzọ, ịmaatụ, n'Umuhia (Steeti Abia)

nakwa mpaghara Owere (Steeti Imo), Osiigwe gbafee n'igwe, o bu uchi ojoo, ma n'Eda (Steeti Ebonyi) nke a bu uchi oma.

2.1.1 Uchi Ojoo n'omenala Igbo

Dika anyi ruturu aka na mbu, n'omenala Igbo nakwa omenala ndi ozo, e nwere uchi ojoo na uchi oma, ma otutu uchi bu ndi ojoo. Nkari uchi ojoo kariri ndi oma mere ka ufodu mmadu huta uchi dika mgba ama, maobu nzi ozi maka naani ihe ojoo. N'ime uchi ndi na-ezi ozi ojoo, anyi nwere ndi na-agba ama maobu na-ezi ozi banyere onwu, nwekwaa ndi na-ezi ozi banyere ihe ojoo ndi ozo abughi onwu.

2.1.1.1 Uchi Onwu

Uchi ndi anyi deputara n'ebe a na-ezi ozi banyere onwu. O buru na a hu otu n'ime ihe ndi ha na-esite na ha aru oru (ya bu ndi oru uchi) n'ezinaulo mmadu maobu n'obodo obula, a mara na onwu di nso.

- i. Ikwichikwichi ibe akwa n'elu ulo mmadu ma o bu n'agiga ulo mmadu
- ii. Oke ariri (nnukwu esu) ibata n'ulo mmadu
- iii. Mmadu ihu ewi n'oke ehihiè
- iv. Ijerè iri elu ulo mmadu
- v. Nwa ologbo ibata n'ulo mmadu na mbere. (Nke a metutara ndi mpaghara Oji Riva na Steeti Enugwu)
- vi. Nkita inoko na-ebe akwa n'onu uzò ulo mmadu, maobu n'ezimmadu. (Nke a metutara ndi mpaghara Eda)
- vii. Achara (Ata) ito n'èzi mmadu (Nke a metutara ndi mpaghara Udi na Steeti Enugwu)
- viii. Nkita ibegide akwa na-eyi egwu n'abali n'obodo obula.
- ix. Eke ibata n'ulo mmadu n'obodo na-aso Eke.

- x . Oke ọkukò ibē akwa abàlì mgbè ndị mmadù abābèghi ùlò.
- xi. Mmadù ināta ewu ahùrù n'ọkụ màòbù ewu a bòrò abò na nrọ. (Nke a metụtara ndị mpaghara Amiyi, Onicha Uboma)
- xii. Mmadù ināta ji a wàrà àwa na nrọ (Nke a metụtara ndị mpaghara Amiyi, Onicha Uboma, steeti Imo—Nke à sítèrè nà nkwenye ha nà ji bù mmadù).
- xiii. Mmadù nà onye nwūrū anwụ irīkọ nri na nrọ.
- xiv. Onye nwūrū anwụ isī nri nye mmadù na nrọ.
- xv Mmadù ịzū anụ na-agba òbàrà na nrọ.
- xvi. Mmadù ihū Àzigwò.
- xvii. Osisì ọjì dī n'ebe gbāpūtara ihè ịdà nà mbèrède.
- xviii. Mmanwụ ịchū mmadù ọsọ na nrọ (Nke a metụtara ndị mpaghara Nkanu).
- xix . Anụ ndị na-asọ mmadù ịgbābàtà n'ùlò n'atūghị egwù.
- xx. Añụ ịkwū n'ùlò mmadù.

2.1.1.2 Uchi Ihe Ọjọọ ndị Abụghị Ọnwụ

Ụfọdu uchi na-agba ama maọbụ na-ezi ozi banyere ihe ọjọọ ndị abụghị ọnwụ, ndị ga-eme mmadụ maọbụ obodo. Ha gunyere ndị a:

- i. Akanshi (Nwa òhà nde nde) ịkpò mmadù ihu n'ebe ọ gàrà, pùtàrà ihu ọjọò (Nke a metụtara ndị mpaghara Nkanu).
- ii. Mgbe ụfọdu, ịkpò ụkwu aka èkpè n'ihe, pùtàrà ihu ọjọò.
- iii. Àlùghùlụ udidē iwūchi mmadù anya n'ùtùtù nà-ègosi ihu ọjọò.
- iv. Onye ihu ọjọò ịkpò mmadù ihu n'ùtùtù nà-èbutere onye ahù ihu ọjọò.
- v. Èbèlè (màòbù ùdù) mmanyā ịwā mgbè a nà-àga ịlū nwaànyì pùtàrà nà alumdi nà nwunye ahù agāghị àga nkè ọma.

vi. Òvù ikù mmadù n'aka èkpè pùtàrà ihu ojọ

2.1.2 Uchi Ọma

Uchi ndị a na-agba ama maọbụ na-ezi ozi ọma ndị gunyere ihu ọma. A naghị atụ ụjọ mgbe ọbụla a huru ihe ndị a na-esite na ha ezi ozi ndị a.

- i. Òbù (Òvù) ikù mmadù n'aka nrī pùtàrà ihu ọma.
- ii. Mgbē ufọdu, ikpō ukwụ aka nrī n'ihe pùtàrà ihu ọma.
- iii. Ọbà aka nrī ikō mmadù ọkọ pùtàrà nà àkù nà ụba gà-àbịara onye ahù mgbè n'adīghị anya. (Nke a metụtara ndị mpaghara Abiriba).
- iv. ikpō onye ihu ọma ihu n'ùtùtù nà-ebute ihu ọma.
- v. Mmadù imā (izē) uzerē ma mmakwāsì nà-ègosì ihu ọma.
- vi. Ọnụ mmirī asū itāpùtāsì mmadù n'ọnū nà mbèrède pùtàrà nà onye ahù gà-èrì nri dī ezigbo uto n'ogè n'adīghị anya.
- vii. Ụdarà idà n'ihu mmadù pùtàrà na ihu ọma gà-akpọ yā.
- viii. Ugwùmàgàlà igāfè n'uzò mmadụ sị na-àga pùtàrà nà mmirī gà-ezò.
- ix. Nwaànyì itūtù ejù na nrọ pùtàrà nà ọ gà-àdì imē (Nke a metụtara ndị mpaghara Oji Riva, Steeti Enugwu).
- x. Mmadù izòrò nsị na nrọ pùtàrà ihu ọma.
- xi. Nnùnù inyū mmadù nsị n'isi pùtàrà ihu ọma (Nke a metụtara ndị mpaghara Oji River, Steeti Enugwu).
- xii. Mmadù iwā ojì gbārā ibe ise màòbù àsaà, pùtàrà ihu ọma.
- xiii. Mmadù iyī ùwe yā àzụ n'amāghì ama, pùtàrà ihu ọma.
- xiv. Mmadù ihū Ûgò pùtàrà ihu ọma.
- xv. Mmadù na-èrì nrī mà nri ahù àna-àdapùkarì n'àlà, ọ pùtàrà nà onye ahù gà-ènwe onye ọbìà ga-esòro yā rie nri ahù.

2.2 Uchi n'Omenala Mba Iroopu

Uchi juputara ma gbaputakwa ihe n'omenala ndi Iroopu, dika ha di n'omenala ndi Igbo. Otutu uchi n'omenala mba Iroopu na-ezi ozi ojoo (dika onwu). E nwekwara uchi na-ezi ozi oma. Anyi nwetara ha n'asusu Bekee, ma tugharizie ha n'asusu Igbo.

2.2.1 Uchi ojoo (Uchi onwu)

Ndi a bu ufodu uchi ndi na-ezi ozi onwu n'omenala ndi Iroopu:

- i. N'otutu ebe n'Iroopu, akwa nwa ologbo n'abali bu uchi na-agba ama na mmadu ga-anwuri.
- ii. N'omenala ndi Jamini, o buru na nwaologbo gaa nro n'akwa onye oria, o putara na onye oria ahụ ga-anwuri.
- iii. O buru na ahụ akwu n'osisi rere ere, mmadu ga-anwu n'afọ ahụ n'ezinaulo nwe osisi ahụ maobu ndi bi nso ebe ahụ o di.
- iv. O buru na nnunu efebata n'ulo mmadu n'Iroopu, mmadu ga-anwu n'ezinaulo ahụ mgbe adighi anya.
- v. Mmadu na-aga n'okpuru osisi n'oge abali, ikwighikwighi ebee akwa n'elu isi onye ahụ, nke a putara na onye metutara onye ahụ maobu enyi onye ahụ ga-anwu tupu afọ agwu.
- vi. O buru na nkita agbogide uja n'isi windo mmadu, o putara na mmadu ga-anwu n'ulo ahụ.
- vii. Oke gbafee n'elu ukwu mmadu, o putara na onye ahụ ga-anwu, mgbe adighi anya.
- viii. O buru na mmadu ahụ ewi ocha abuo n'abali, o putara na mmadu ga-anwu n'ezinaulo ya.
- ix. O buru na mmadu no na nro hu anyinya ocha, o ga-enweta ozi onwu tupu izuuka agwu.

- x. Ọ bụrụ na ehi mmadụ amụọ ejima, ọ pụtara na mmadụ ga-anwụ n'ezinaụlọ ya.
- xi. Ọ bụrụ na azụ ukwu a na-akpọ shaakị na-eso ụgbọ mmiri, ọ pụtara na otu onye n'ime ndị nọ n'ime ụgbọ ahụ ga-anwụriri.
- xii. Ọ bụrụ na okoko osisi, 'rose' too n'ime ụlọ, ọ pụtara na mmadụ ga-anwụ n'ụlọ ahụ.
- xiii. Ọ bụrụ na mmadụ akụọ osisi sida n'ezi ya, sida ahụ anwụọ, ọ pụtara na otu onye n'ezinaụlọ ya ga-anwụ.
- xiv. Ọ bụrụ na osisi piichi a kụrụ n'ezi mmadụ etoo ọsịsọ karịa ka o kwesiri, ọ pụtara na mmadụ ga-anwụ n'ezinaụlọ ahụ.
- xv. Efere maọbụ iko waa mgbe o nweghi onye nọ nso, ọ pụtara na mmadụ ga-anwụ n'ezinaụlọ ahụ na mgbe adighi anya.
- xvi. Ọ bụ uchi ọnwụ ma elekere anaghi aga aga kụọ.
- xvii. Onyonyo (foto) mmadụ ekonyere n'ahụ ụlọ dapu, ọ pụtara na onye nọ na foto ahụ ga-anwụ.
- xviii. Mmadu hụ osiigwe, ọ bụ uchi ọnwụ na-egosi na mmadụ ga-anwụ n'ezinaụlọ onye ahụ.
- xix. Ọ bụrụ na mmadụ ezee uzere ugboro abụọ mgbe onye ahụ ka si n'ura teta, onye ahụ ga-enwetari ozi ọnwụ tupu chi ejie.
- xx. Mmadụ rọọ nrọ na eze ya na-adapusi, o gosiri na ọnwụ na-abia.

2.2.2 Uchi ọma

Ndị a bụ ụfọdụ uchi na-ezi ozi ọma n'omenala ndị Irooju:

- i. Na mba Briten, mmadụ hụ ikwighikwighi ma onye ahụ na-aga iwe ihe ubi, ihe ubi ya ga-eru nne n'afọ ahụ.

- ii. N’omenala ndi Inuits nke Grinland, ikwighikwighi na-egosi nduzi nakwa enyemaka.
- iii. Kpakpando na ihe ndi ozo si n’igwe na-egosi ihe ndi bara uru n’omenala ndi mba ofesi, omumatu bu nke di na Baiɓul n’ozioɓa Matuu, ndi Magi buru amuma banyere omumu Jizos mgbe ha huru kpakpando nke Bethlehem.
- iv. N’omenala ndi Rom, mkpisi aka iko mmadu oko putara na onye ahụ ga-enwe onu n’odinihu.

3.0 Myiri na Ndiiche Di na Uchi n’Omenala Igbo na Uchi n’Omenala ndi Iroopu

N’ebe a, anyi ga-achoputa myiri na ndiiche digasi n’uchi ndi e nwere n’omenala Igbo nakwa ndi e nwere n’omenala ndi Iroopu.

3.1 Myiri

Myiri di n’uchi n’omenala Igbo na uchi n’omenala ndi Iroopu gunyere ndi a:

i. Uchi na-ezi ozi banyere ihe ga-eme n’odinihu.

N’omenala Igbo, uchi na-ezi ozi banyere ma ihe ojoo ma ihe oma ga-eme n’odinihu. N’otu aka ahụ, n’omenala ndi Iroopu, uchi na-ezi ozi banyere ma ihe ojoo ma ihe oma ga-eme n’odinihu.

ii Uchi onwu kacha n’onuogu

N’omenala Igbo, uchi na-agba ama banyere onwu di otutu kariya ndi na-agba ama banyere ihe ojoo ndi ozo di iche iche nakwa ndi na-agba ama banyere ihe oma. Nke a dikwa etu a n’omenala ndi Iroopu.

iii Uchi nwere ihe ndi o na-esite na ha aru oru ya n’omenala ndi a.

Uchi nwere ihe ndị o ji arụ ọrụ. Ha bụ mmadụ, anụmanụ, akụkụ, na ọtụtụ ihe ndị ọzọ. Ha na-eburu ozi uchi bugara mmadụ maọbụ obodo. Nke a bụ eziokwu n’omenala Igbo, bụrụkwa eziokwu n’omenala ndị Iroopu, dika ọmụmụatụ uchi ndị anyị nwetara site n’omenala ndị a gosiri.

iv Ọtụtụ mgbe, uchi na-esi na nrọ ezipu ozi.

Nrọ bụ otu ụzọ maọbụ ukpuru uchi na-esikarị ezi ndị mmadụ ozi. Etu a ka ọ dị n’omenala Igbo. Ọtụtụ ọmụmụatụ n’agumagu Igbo dika Akoma (1977), Gbujie (1979), Onyekaonwu (1980,1987), Ihentuge (1981) na Igbokwe (1999) na-egosi na nrọ bụ ukpuru gbapụtara ihe nke ozi uchi na-esi erute ndị mmadụ. N’omenala ndị Iroopu, uchi na-esikwa na nrọ ezi ndị mmadụ ozi. Ufọdu ndị odee agumagu gosikwara nke a. N’ịmaatụ, na *Julius Caesar* (1972), nwunye ‘Caesar’ nọ na nrọ hụ uchi maka ọnwụ ‘Caesar’.

v. Omenala abụọ a kwenyere na ozi uchi sitere n’aka ndị mmụọ

Ozi uchi na-ezi mmadụ bụ ozi sitere na ndị mmụọ. Ndị Igbo kwenyere na nke a. Ọ bụkwa ihe hiwere isi na nkwenye ndị Igbo na mmadụ na ndị mmụọ na-enwe mmekeorita, na-akparita ụka, maka na mmụọ bi n’ime ọtụtụ ihe ndị di na gburugburu mmadụ. Ọtụtụ ndị odee n’ihe ọmụmụ banyere nkwenye ndị Igbo (dika: Uchendu, 1965; Echeruo na Obiechina, 1971; Nwala, 1985) si na mmụọ bi n’ihe ndị dika osisi, ọhịa, mmiri, nnunụ; na ndị mmụọ na ndị mmadụ na-enwekwa mmekeorita. N’otu aka ahụ, ndị Iroopu kwenyekwara na ozi uchi sitere n’aka ndị mmụọ, kwenyekwa na ndị mmụọ bi n’ime ọtụtụ, ebe ha na ndị mmadụ si enwe mmekeorita. N’ịmaatụ, Bob na Mitchell (2000) si na na mgbe ọbụla amụma gburu n’ala ndị Rom, ha na-agbalị ichọpụta ihe mere

o jiri gbuo. Nke a sitere na nkwenye ha, nke bu na ndi mmuo bi n'ime otutu ihe dika nkume, osisi, mmiri, anumanu, dg. Ihe ozọ na-egosikwa nke a bu ozi 'Caesar' ziri onye ozi ya na 'Shakespeare' (1972) ka o ga mata uche ndi mmuo mgbe o nuru udi uchi di iche iche.

vi. Dibia afa na-akowa uchi n'omenala ndi a N'omenala Igbo, onye obula maobu obodo obula nwetara (maobu huru) uchi na-agakwuru dibia afa bu onye ga-akowara ya (maobu ha) kpomkwem ihe uchi ahụ bu maka ya, nakwa ihe a ga-eme igbochi ihe ojojọ ahụ , ma o buru uchi ojojọ. Anyi ruturu nke a aka n'edemede anyi nke ozọ, Onukawa (2017) site n'ajuru onu anyi gbara ufodu ndi Igbo.

N'omenala ndi Iroopu, ha na-agakwurukwa ndi dibia afa maka nkowa uchi nakwa mgbochi ihe ojojọ ga-eme. N'imaatu, na 'Shakespeare' (1972) e kwuru maka uchi di iche iche ndi mere n'ubochi botara ubochi e gburu 'Caesar'. A nuru akwa ikwighikwighi, na amuma na egbe eluigwe di ike, ujo turu 'Caesar', o dupu onye ozi ya ka o gaa be dibia afa imata uche agbara na ndi mmuo.

vii Ndi oloroohuru ekwenyechaghi n'uchi Ndi oloroohuru (ya bu ndi ugbu a) n'ala Igbo ekwenyechaghi na uchi di ire. Otutu n'ime ha na-ahu uchi naani di ka ihe mgbe ochie nakwa ihe na-adabaghi n'ezikpukperechi. O bu ndi Iroopu kpatara ekwesighi ike n'ire nke uchi nke ndi Igbo ugbu a site n'okpukperechi ha webataara ndi Igbo. Ka o di ugbu a, otutu ndi Iroopu hutara uchi dika nkenye ndi obi esighi ike.

3.2 Ndịiche

Ndịiche dị n'uchi n'omenala Igbo na uchi n'omenala ndị Iroopu ụnyere ndị a:

i. Uchi ọma dị ezigbo ntakiri n'omenala ndị Iroopu

Nchọputa anyị mere site n'ọnụọgụ uchi anyị jiri mee nchọcha a gosiri na uchi ọma dị ezigbo ntakiri n'omenala ndị Iroopu. Anyị nwetara uchi iri abụọ na anọ n'omenala ndị Iroopu; ma n'ime ha naanị anọ bụ uchi ọma. Ma e nwere otutu uchi ọma n'omenala Igbo, n'agbanyeghi na uchi ojoo kari ndị nke ọma.

ii. Uchi ojoo niile dị n'omenala ndị Iroopu bụ nke ọnwụ

Anyị chọputara na uchi ojoo niile anyị nwetara n'omenala ndị Iroopu bụ naanị uchi ọnwụ. O nweghi nke ọbụla bụ nke ihe ojoo ozo dika ihu ojoo. Ma a bịa n'omenala Igbo, e nwere otutu uchi ojoo ndị abughi uchi ọnwụ.

iii. Mmadu so na ndị ọrụ uchi n'omenala Igbo

N'omenala Igbo, e nwere ndị mmadu dị ka ndị ọrụ uchi, ya bụ ndị uchi na-esite na ha arụ ọrụ. Uchi nwere ike isite n'akanshi/akakpo, onye ara, nakwa isi ekpe wee ruo ọrụ. N'imaatu, n'Ubesie (1979), njem Obinna gara n'Uli kuru ya ahia maka na akakpo bụ onye mbu o huru tupu o gawa. Anyị chọputara (site na nchọcha anyị mere nke dị n'Onukawa (2017) n'uju) n'Igbouzo (Steeti Delta), mmadu izute onye ara dika ihe mbu n'ututu na-akpata ihu ọma. Ozo, na Nneato (Steeti Abia) mmadu ihu isi ekpe dika ihe mbu n'ututu bụ uchi ojoo. Ma, n'omenala ndị Iroopu, mmadu esoghi n'otu n'ime ndị ọrụ uchi. O nweghi ebe nke a dị n'omumaatu niile anyị nwetara.

iv. Ikwichikwichi bụ nnunu uchi ojoo nakwa uchi ọma n'omenala ndị Iroopu

Ọ bụ eziokwu na n'ọtụtụ ebe n'Iroopu, akwa ikwighikwighi bụ uchi ọjọọ, ma n'ufọdu ebe, ikwighikwighi abughị nnunụ ọrụ uchi ọjọọ. N'ịmaatụ, ikwighikwighi bụ nnunụ uchi ọma na mba Briten nakwa Griinland (lee ọmụmaatụ uchi ọma n'omenala Iroopu). Ma n'omenala Igbo ikwighikwighi bụ nnunụ uchi ọjọọ.

v. Ọtụtụ ngwa ụlọ bụ ngwa ọrụ uchi n'omenala ndị Iroopu N'omenala ndị Iroopu, uchi na-esite n'ọtụtụ ngwa ụlọ ezi ozi ya. N'ịmaatụ, e nwere efere, iko, elekere, lampu, onyonyoo (foto), enyo, oche na myiri ya, dg. Ma n'omenala Igbo, uchi anaghị esitekarị na ngwa ụlọ ezipụ ozi ya.

vi. Mmụọ onye dị ndụ bụ uchi n'omenala ndị Iroopu Otu n'ime nkwenye (n'omenala) ndị Iroopu bụ na ihu mmụọ onye dị ndụ bụ uchi ọnwụ, nke a bụ ma a hụzichaghị ihu mmụọ ahụ. Na mba Nuu Zealand, mmadụ hụ mmụọ maọbụ onyonyo onye ọzọ, onye nwe mmụọ maọbụ onyonyo ahụ ga-anwụ ma ọ bụrụ na ihu ya aputazighị . Na Skotland, mmadụ hụ mmụọ nke onye dị ndụ na mgbede, ọ putara na onye nwe mmụọ ahụ ga-anwụ n'oge adighị anya. Mmụọ onye dị ndụ abughị uchi n'omenala Igbo.

4.0 Nchikọta

Ihe doro anya bụ na uchi bụ otu n'ime omenala ndị bụ o zuru ụwa ọnụ. Ya bụ na uchi so n'omenala Igbo nakwa omenala ndị Iroopu. N'edemede a, anyị chọputara myiri nakwa ndiiche di n'omenala Igbo na omenala ndi Iroopu. N'omenala abuo ndi a, uchi na-ezi ozi ojoo na-ezikwa nke oma, uchi onwu kacha ndi ozo, e nwere ihe ndi uchi na-esite na ha aru oru, nrọ bụ otu ukpuru gbaputara ihe uchi na-eji ezi ozi ya. Omenala abuo a kwenyere na ozi uchi bụ ozi ndi mmuo, nke a mekwara ha ji akpoturu dibia afa maka nkowa uchi. Ndiiche

uchi n'omenala ndi a bu na n'omenala ndi Iroopu, uchi oma adighi otutu, uchi ojoo niile bu nke onwu, ikwighikwighi anaghi ezi naani ozi ojoo, a na-esite n'otutu ngwa ulo ezi ozi uchi, ma ndi a adighi etu a n'omenala ndi Igbo. Omenala Igbo na-esite na mmadu ezi ozi uchi, ma omenala ndi Iroopu enweghi nke a.

Ka o di taa, ndi oloroohuru n'omenala ndi a ekwenyechakwaghi n'uchi. Ha na-ahu uchi dika ihe adabaghi n'okpukperechi ha. Ufodu ha hu uchi, ha ejirizie ekpere soo ya kariya iga be dibia afa.

Edensibia

- Adibe, G.E. (2008). *Igbo Mysticism: power of Igbo traditional religion and Society*. Onitsha: Arch Diocesan Secretariat.
- Akoma, E (1977). *Obidiya*. Ibadan:University Press.
- Bob, R & Mitchell, J. (2000). *The sleep watches*. Springer-Verlag.
- Echeruo, M.J.C & Obiechina, E.N. (1971). "Igbo traditional life, culture and Literature". *The Conch*. 3:2
- Gbuje, C.O. (1979). *Oguamalam*. Ibadan: Macmillan.
- Igbokwe, B.N. (1999). *Ajo nwa a na-eku n'ikpere*. Owerri: Alphabet.
- Ihentuge, F.A (1981). *Isi kote ebu*. Ibadan: Macmillan Press.
- Nwadike, I.U. (1999). "The ominous incontemporary Igbo literature". *Nsukka Journal of the Humanities*. 10. Pp. 159-174.

- Nwala, T.U. (1985). *Igbo philosophy*. Ikeji: Literamed Publications
- Nwaozuzu, G.I. (2008). *Dialects of Igbo language*. Nsukka; University of Nigeria Press.
- Okafor, S.O. (2014). “The ominous, prophetic and ritualistic phenomena: Predominant motifs in selected works of Igbo contemporary Playwrights”. PhD dissertation, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Onukawa, E.N. (2017). The ominous as a medium of communication in traditional Igbo society. PhD disseratation, Abia State University, Uturu.
- Onyekaonwu, G.O. (1980). *Nwata rie awo*. Onitsha: University Press.
- Onyekaonwu, G.O. (1987). *Oku ghara ite*. Enugu:Inserlbeg.
- Shakespeare, W. (1972). *Julius Caesar*. Glasgow: Collins.
- Ubesie, T.U. (1979). *Juo Obinna*. Ibadan: Oxford University Press.
- Uchendu, V.C. (1965). *The Igbo of south east Nigeria*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Walker, B. (1997). Omen, in Ranson, K.A.(Ed). *Academic encyclopedia*. U.S.A: Glorier